

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η αξία του έργου των τεσσάρων Βυζαντινών ιστορικών που αφηγούνται την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως του 1453 μ.Χ. από τον Μωάμεθ Β΄ (Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, [Μιχαήλ] Δούκας, Γεώργιος Σφρατζής, Μιχαήλ Κριτόβουλος) είναι προφανής και αδιαμφισβήτητη τόσο για την επιστήμη της Ιστορίας όσο και για την επιστήμη της Φιλολογίας. Τα έργα αυτά, πέραν του ότι συνιστούν πολύτιμες ιστορικές πηγές, αποτελούν ανεκτίμητο υλικό για τη διαχρονική μελέτη του γραμματειακού είδους της ιστοριογραφίας, αλλά και του γραπτού έντεχνου λόγου εν γένει, όπως αυτός καλλιεργήθηκε κατά τη διάρκεια της υπερχλιετούς βυζαντινής ιστορίας.

Όταν ο άνθρωπος αποφασίζει και επιχειρεί να “σπάσει” τα όρια του χωροχρόνου με ένα έργο του λόγου, προκειμένου να καταθέσει γραπτώς τη μαρτυρία του και να προβάλει την προσωπική του θεώρηση αναφορικά με τα κορυφαία ιστορικά γεγονότα της εποχής του, αναζητεί και αξιοποιεί, συνειδητά ή ασυνείδητα, τα εναργέστερα και πλέον αποτελεσματικά αισθητικά και λογοτεχνικά μέσα που διαθέτει. Η αισθητική και λογοτεχνική επιμέλεια και οργάνωση των αφηγήσεων αυτού του είδους υπαγορεύονται αφενός από την ανάγκη του δημιουργού τους να εκτονωθεί / αποφορτιστεί ψυχολογικά και αφετέρου από την πρόθεσή του να εκδηλώσει το συγγραφικό του τάλαντο και να επιτύχει την αισθητική τέρψη και τη συγκινησιακή διέγερση του *αποδέκτη της αφήγησής* του, άρα και να μεταδώσει επιτυχώς το βαθύτερο μήνυμα που επιθυμεί να εκπέμψει διά του έργου του.

Έως τώρα οι σύγχρονες θεωρίες της Λογοτεχνίας διόλου ή ελάχιστα έχουν αξιοποιηθεί από τους μελετητές της Βυζαντινής Λογοτεχνίας. Ιδιαίτερος σε ό, τι αφορά στο είδος της ιστοριογραφίας και της χρονογραφίας η έρευνα στρεφόταν αποκλειστικά ή στην κριτική των κειμένων ή στη διερεύνηση των πηγών τους ή στην αξία τους ως πηγών ιστορικού χαρακτήρα ή ακόμα στη χρησιμότητά τους για την ανάδειξη όψεων και πτυχών του ιδιωτικού και δημοσίου βίου των Βυζαντινών. Βεβαίως, αρκετές μελέτες και μονογραφίες που έχουν εκπονηθεί κατά τα τελευταία έτη αφορούν και σε θέματα δομής, οργάνωσης της αφηγηματικής ύλης, αφηγηματικών τεχνικών κ.λπ., αλλά στις εργασίες αυτές δεν έχουν αξιοποιηθεί με τρόπο συστηματικό οι σύγχρονες θεωρίες της λογοτεχνίας και η θεωρία της αφήγησης, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί από τον Γάλλο αφηγηματολόγο G. Genette και από άλλους διακεκριμένους αφηγηματολόγους (R. Barthes, Cl. Bremond, S. Chatman, J. Lintvelt, W. Martin, F. Stanzel κ.ά.).

Σημαντική συμβολή στη μελέτη της βυζαντινής ιστοριογραφίας μέσα από το πρίσμα των σύγχρονων θεωριών της αφήγησης συνιστά το παρόν βιβλίο της Ιωάννας Τζίφα, με

το οποίο εγκαινιάζεται η σειρά *Βυζαντινές Πραγματείες* των εκδόσεων «Γρηγόρη». Το βιβλίο αυτό αποτελεί αναθεωρημένη μορφή της διδακτορικής διατριβής που υπέβαλε η Ιωάννα Τζίφα τον Ιούνιο του 2019 στον Τομέα Βυζαντινής Φιλολογίας & Λαογραφίας του Τμήματος Φιλολογίας του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η διδακτορική αυτή διατριβή εγκρίθηκε και βαθμολογήθηκε ομοφώνως με τον βαθμό «Άριστα».

Το παρόν βιβλίο οργανώνεται σε δέκα κεφάλαια, εκ των οποίων τα πρώτα τέσσερα έχουν χαρακτήρα εισαγωγικό (σσ. 19-68). Στην Εισαγωγή αυτή συζητείται η εξαιρετικά περιορισμένη έως τώρα αξιοποίηση της σύγχρονης θεωρίας της αφήγησης από τους μελετητές της Βυζαντινής Λογοτεχνίας, παρουσιάζεται η μεθοδολογία, η οποία εφαρμόστηκε στη συγκεκριμένη έρευνα, και παρατίθενται σύντομα εργοβιογραφικά σχεδιάσματα των τεσσάρων Βυζαντινών ιστορικών της αλώσεως του 1453 μ.Χ., στα οποία αξιοποιείται το σύνολο σχεδόν της σχετικής βιβλιογραφίας. Ακολουθεί μία σύντομη ιστορική επισκόπηση της εποχής και ένα χρονολόγιο των σημαντικότερων γεγονότων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο (σσ. 69-88) παρουσιάζεται εν συντομία η σύγχρονη αφηγηματολογική θεωρία αναφορικά με τους *τύπους αφηγητή* και μελετώνται διεξοδικότατα οι *τύποι αφηγητή* που εντοπίζονται στις υπό εξέταση ιστορικές πηγές.

Στο έκτο κεφάλαιο (σσ. 89-120) συνοψίζεται η σύγχρονη θεωρία της αφήγησης αναφορικά με το ζήτημα της *εστίασης* και εξετάζονται επιμελώς όλες οι μορφές *εστίασης* που απαντούν στις μελετώμενες ιστορικές αφηγήσεις.

Το έβδομο κεφάλαιο (σσ. 121-210) αφορά στο ζήτημα της *αφηγηματικής τάξης*. Ύστερα από μία σύντομη έκθεση της σχετικής σύγχρονης θεωρίας, μελετάται το σύνολο των *αναλήψεων* και *προλήψεων* που εντοπίζονται στις υπό εξέταση ιστορικές αφηγήσεις και επισημαίνονται ορισμένες ιδιαίζουσες περιπτώσεις *αναλήψεων* και *προλήψεων*, οι οποίες αναδεικνύουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της βυζαντινής ιστορικής αφήγησης. Για τη μελέτη των εντοπιζόμενων *αναλήψεων* και *προλήψεων* η συγγραφέας λαμβάνει ασφαλώς υπ' όψιν της το *έυρος*, την *εμβέλεια*, το περιεχόμενο και τη λειτουργία τους.

Αντικείμενο του ογδού κεφαλαίου (σσ. 211-218) είναι οι *αφηγηματικές ταχύτητες*, οι οποίες εντοπίζονται στις μελετώμενες ιστορικές αφηγήσεις. Όπως και στα προηγούμενα κεφάλαια, προτάσσεται μία σύντομη παρουσίαση της σχετικής αφηγηματολογικής θεωρίας, ακολουθεί εξαντλητική εξέταση των *αφηγηματικών ταχυτήτων* που αξιοποιούνται στις υπό μελέτη αφηγήσεις και διερευνώνται οι λόγοι, για τους οποίους επιλέγεται κάθε *αφηγηματική ταχύτητα*. Στο πλαίσιο του κεφαλαίου αυτού διερευνάται επίσης η πτυχή της *αφηγηματικής συχνότητας* και αναλύονται οι ιδιαιτερότητες που παρατηρούνται. Ενδιαφέρουσες είναι και οι παρατηρήσεις, οι οποίες αφορούν στις *προσημάνσεις* και στα *εναύσματα* που εντοπίζονται στο *Χρονικόν* του Γεωργίου Σφρατζή και στις *Αποδείξεις Ιστοριῶν* του Λαονίκου Χαλκοκονδύλη.

Στο ένατο κεφάλαιο (σσ. 219-247) μελετώνται εξονυχιστικά τα *πρόσωπα* που αναφέρονται στις εξεταζόμενες ιστορικές αφηγήσεις ως προς τον αφηγηματικό τους ρόλο. Για την τυπολογική κατάταξη και μελέτη των *προσώπων της αφήγησης* η συγγραφέας αξιοποιεί κυρίως τα θεωρητικά μοντέλα του Α.Γ. Greimas και του Ε.Μ. Forster και διακρίνει τα *πρόσωπα της αφήγησης σε δρώντα (σφαιρικά και επίπεδα)* και σε *μη δρώντα (επίπεδα)*.

Αντικείμενο του δέκατου κεφαλαίου (σσ. 248-274) αποτελεί το εξαιρετικά ενδιαφέρον ζήτημα του *αποδέκτη της αφήγησης*. Ύστερα από μία συνοπτική επισκόπηση της σχετικής αφηγηματολογικής θεωρίας η συγγραφέας διερευνά με αξιόπαινη επιμέλεια τους τύπους των *αποδεκτών της αφήγησης* που εντοπίζονται στις μελετώμενες ιστορικές αφηγήσεις. Στο πλαίσιο του κεφαλαίου αυτού, πέραν της μελέτης των τύπων *αποδεκτών της αφήγησης* (*ενδοδιηγητικών και εξωδιηγητικών*), δίδεται έμφαση στην ανάλυση των επιμέρους στοιχείων (*σχολίων, στοχασμών, επεξηγήσεων, ταυτοποιήσεων κ.λπ.*) των συγκεκριμένων ιστορικών αφηγήσεων που αποκαλύπτουν την παρουσία εκάστου τύπου *αποδέκτη της αφήγησης*.

Η συγγραφέας συνοψίζει τα γενικά πορίσματα της έρευνάς της (σσ. 275-283) και διευκολύνει τόσο τον ειδικό όσο και τον μη ειδικό αναγνώστη να σχηματίσει μία πολύ καλή εικόνα για την οργάνωση της αφήγησης των εξεταζόμενων ιστορικών αφηγήσεων. Το βιβλίο ολοκληρώνεται με την παράθεση της συνολικής βιβλιογραφίας που ελήφθη υπ' όψιν, καθώς και με χρήσιμα ευρετήρια ονομάτων, συγγραφέων, αφηγηματολογικών όρων και με παράρτημα *προσώπων της αφήγησης*.

Αναμφίβολα, το βιβλίο της Ιωάννας Τζίφα αποτελεί σημαντική συμβολή στην έρευνα, καθώς για πρώτη φορά οι βυζαντινές ιστορικές αφηγήσεις που αφορούν στην άλωση του 1453 μ.Χ. μελετώνται, και μάλιστα με τρόπο συγκριτικό, μέσα από το πρίσμα της σύγχρονης θεωρίας της αφήγησης. Η προσέγγιση αυτή, συστηματική και εξονυχιστική, αναδεικνύει όχι μόνον την ιδιαίτερη φυσιογνωμία των συγκεκριμένων ιστορικών αφηγήσεων, αλλά και την αδιαμφισβήτητη λογοτεχνική τους αξία.

Από τη θέση αυτή και με την ιδιότητα του επιστημονικού διευθυντή της σειράς *Βυζαντινές Πραγματείες* θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά πρωτίστως τον Δημήτρη Σεφεριάδη, υπεύθυνο των εκδόσεων «Γρηγόρη», ο οποίος με ενθουσιασμό αποδέχθηκε την πρότασή μου για τη δημιουργία της νέας σειράς και επωμίστηκε το βάρος της υποστήριξής της. Αποκλειστικός στόχος τόσο του επιστημονικού διευθυντή όσο και του εκδότη της σειράς είναι προφανώς η προβολή των βυζαντινών σπουδών και η ανάδειξη της σημαντικότητας της έρευνας που επιτελείται στα επιστημονικά πεδία της Βυζαντινής Φιλολογίας και της Βυζαντινής Ιστορίας εντός Ελλάδος. Ευχαριστώ επίσης την Ιωάννα Τζίφα, διδάκτορα Βυζαντινής Φιλολογίας του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με το βιβλίο της οποίας εγκαινιάζεται η νέα σειρά. Τέλος, ευχαριστώ τον Δημήτρη Μανδελιά και τον Σταύρο Χελιώτη για τη συμβολή τους στην άρτια τυπογραφική παρουσίαση του βιβλίου.